

PERELŐFELTÉTELEK A HATÁLYOS NÉMET POLGÁRI PERRENDTARTÁSBAN

*Lugosi József**

1. A német Polgári perrendtartás keletkezésének ideje, jellege, szerkezete

A német Polgári perrendtartást [*Zivilprozessordnung* (ZPO)] 1877. január 30-án fogadták el, és 1879. október 1-jén lépett hatályba. A környező – német jogrendszer hatása alatt álló – országokban a Polgári perrendtartás megalkotása az alábbi időpontokban következett be: Ausztria: 1895. augusztus 1. (hatályba lépés: 1898. január 1.); Svájc: a kantonális berendezkedésből adódó területi széttagoltság leküzdését követően: 1947.: *Bundesgesetz über den Bundeszivilprozess*; Magyarország: 1911. évi I. tc. (hatályba lépés: 1915. január 1.).

A német polgári perjog (*Zivilprozessrecht*) része a Polgári perrendtartás (ZPO) mellett a *Gerichtsverfassungsgesetz* (GVG), a bírósági szervezeti törvény is (1879). A ZPO a hazai Polgári perrendtartáshoz (1911) képest korai megalkotása több okra vezethető vissza. A polgári fejlődés előrehaladottabb foka, a kapitalista áru- és tőkeviszonyok kialakulása, a jogügyletek tömegessé válása és nem utolsósorban a német egység létrejötte (1871. január 18.) mind-mind az egységes államra kiterjedő törvénykönyv megalkotását tette szükségessé.

A rohamos fejlődésnek induló gazdasági viszonyok és kereskedelmi kapcsolatok következtében kialakuló polgári jogi jogviták rendezéséhez az eljárási törvény megalkotása önmagában véve még nem lett volna elégséges. Ehhez szükség volt a Polgári perrendtartást alkalmazó, átgondolt koncepció alapján kialakított egységes bírósági szervezetre is. Érdekes ugyanakkor, hogy az öt könyvből és 2385 szakaszból álló Polgári törvénykönyv (*Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB)) megalkotására, végleges elfogadására csak 1896. augusztus 18-án került sor, amely a ZPO hatályba lépését követő több, mint két évtizeddel később, 1900. január 1-jén lépett hatályba. Hasonló tendencia figyelhető meg Magyarországon is, ugyanis, a Polgári perrendtartás korábban megalkotásra került, mint a Polgári törvénykönyv, azzal a különbséggel, hogy hazánkban a *Magánjogi törvényjavaslat* (1928-as Mtj.) időben a Pp. megalkotása után jóval később született meg, és nem emelkedett törvényi erőre, bár hasonló erővel (hatállyal) bírt. Magyarországon az első, „kezdetleges” eljárási törvény, a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában született 1868. évi LIV. t.c.z. volt, de a bíróságok szervezetéről az első polgári eljárási törvény megszületése idejében, azzal egyidőben még nem keletkezett külön törvény, azonban megalkották a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. t.c.z-t, amely kimondta: „az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönítettik. Sem a közigazgatási, sem a bírói hatóságok egymás hatáskörébe nem avatkozhatnak.”¹

A német jogalkotó egy évtizeddel ezt követően léptette hatályba a ZPO-t és a GVG-t is.² A német bírósági szervezeti törvény szabályozza a bíróság joghatóságát, és meghatározza a polgári peres ügyekben eljáró bírósági szinteket (1d. *Amtsgericht*³ (elsőfokú bíróság), 2.

* *Doktorandusz, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Email: drlugosijozsef@gmail.com.*

¹ 1869. évi IV. t.c.z. 1. §.

² Magyarországon a dualizmus korában – a német GVG-ben rögzített előírásokhoz hasonló rendelkezéseket tartalmazó - bírósági szervezeti törvény nem került megalkotásra. Külön jogszabály rendelkezett a polgári törvénykezési rendtartásról (1868. évi LIV. t.c.z.), és a bírói hatalom gyakorlásáról (1869. évi IV. t.c.z.).

³ Az 5000 eurót meg nem haladó pénzkövetelés az *Amtsgericht*, az 5000 eurót meghaladó pénzkövetelés a *Landgericht* hatáskörébe (*sachliche Zuständigkeit*) tartozik. Az *Amtsgericht* hatáskörébe tartozik mindenekelőtt

*Landgericht*⁴ (tartományi törvényszék), 3. *Oberlandesgericht*⁵ (ítélőtábla, tartományi főtörvényszék), 4. *Bundesgerichtshof*⁶ (szövetségi legfelsőbb bíróság), amely jelenleg is a rendes német bírósági struktúrát jelenti (*ordentlichen Gerichtsbarkeit*).⁷ A német bírósági szervezeti törvény „megújítására” 1950. december 9-én került sor. A német eljárási törvénynek nincs száma, mint a magyar Pp.-nek (a német jogszabályokat nem jelölik évszámmal és számmal, pl. ZPO, GVG, ArbGG⁸). A német Polgári perrendtartás *szövetségi törvény (Bundesgesetz)*, azaz a tagállamok által alkotott jogszabály fölött helyezkedik el, valamennyi bíróságnak alkalmaznia kell. A jogszabály rövid szakaszokból áll, amelyet kevés bekezdés alkot. A jogszabály áttekintését segíti az elején található tartalomjegyzék (*Inhaltsübersicht*). A jogszabály 1109 szakaszból áll, a hatályos magyar Pp.-t 399 szakasz alkotja. A polgári peres eljárás a hatályos német jogban két részre oszlik: *Erkenntnisverfahren-re*⁹ és *Vollstreckungsverfahren-re*.¹⁰

A polgári peres eljárásnak nem része a német jog más területein előforduló ún. előzetes eljárás (*Vorverfahren*). Az eljárás első része az elsőfokú ítélet meghozataláig tart, az eljárás második része az ítélet alapján való végrehajtást, a megítélt követelés behajtását foglalja magában. A német Polgári perrendtartás, szemben a hazai Polgári perrendtartással valódi „gyűjtőjogszabály”: a fizetési meghagyásos eljárásra,¹¹ a végrehajtási eljárásra¹² és a választott-bírósági eljárásra¹³ vonatkozó szabályokat is tartalmazza, és külön rész foglalkozik a jogszabályban az európai fizetési meghagyásos eljárással [az Európai Parlament és Tanács 1896/2006/EK rendelete (XII.12.)],¹⁴ a kis értékű követelések európai eljárásával (az Európai Parlament és Tanács 861/2007/EK rendelete (VII.11.)¹⁵ és az Európai Unión belüli igazságügyi együttműködéssel.¹⁶

2. A 'perelőfeltétel' kifejezés fogalma, jelentése

A hatályos magyar polgári eljárási jog szerint a perelőfeltétel(ek) fennállása a peralapításhoz szükséges (peralapítás = keresetlevél ellenérdekű fél részére való kézbesítése). Szó szerinti értelemben mindazon feltételek összessége, amelyek előzetes és egyidejű fennállása a per létrejöttéhez (a keresetlevél ellenérdekű fél részére történő kézbesítéséhez) szükséges. A perelőfeltételek hiányát a jogirodalom (többek között *Magyary Géza* és *Kengyel Miklós*

a polgári- és a büntetőügyekben való eljárás, a bíróságon alapvetően egyesbíró jár el. A bíróság kizárólagosan illetékes a fizetési meghagyásos eljárásban.

⁴ A Landgericht több Amtsgericht-et foglal magába, első- és másodfokú bíróságként jár el, jelenleg Németországban 115 ilyen bíróság működik.

⁵ Németországban napjainkban a szövetségi (tartományi) berendezkedést figyelembe véve 24 Oberlandesgericht (OBL) működik, amely polgári ügyekben másodfokú bíróságként jár el. Ezeket a bíróságokat a GVG hozta létre 1877. január 27-én.

⁶ A Német Szövetségi Köztársaság legmagasabb (utolsó) szintű rendes bírósága 1950. október 1-jén kezdte meg működését Karlsruhe székhellyel. A bíróság az OBL-hez hasonlóan tanácsokból, szenátusokból (*Senate*) áll.

⁷ GWG § 12 -<http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gvg/gesamt.pdf>.

⁸ A jogszabály teljes neve: *Arbeitsgerichtsgesetz*: a munkaügyi bíróságokra vonatkozó törvény.

⁹ Az elnevezés a *das Erkenntnis*, -ses, -se- : 'ítélet', 'végzés' szóból ered.

¹⁰ A megnevezés a *die Vollstreckung* -: 'végrehajtás' szóból származik.

¹¹ ZPO Buch 8 – *Mahnverfahren* §§ 688-703d.

¹² ZPO Buch 9 – *Zwangsvollstreckung* §§ 704-945.

¹³ ZPO Buch 10 – *Schiedsrichterliche Verfahren* §§ 1025-1086.

¹⁴ ZPO Buch 10 Abschnitt 5 – *Europäisches Mahnverfahren nach Verordnung (EG) Nr. 1896/2006* §§ 1087-1096.

¹⁵ ZPO Buch 10 Abschnitt 6 – *Europäisches Verfahren für geringfügige Forderungen nach der Verordnung (EG) 861/2007* §§ 1062-1065.

¹⁶ ZPO Buch 10 Abschnitt 1-4 – *justizielle Zusammenarbeit in der Europäischen Union* §§ 1067-1105.

munkásságában)¹⁷ perakadálnak, a Polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk pergátló körülménynek, illetve pergátló kifogásnak nevezte.¹⁸

A perelőfeltétel kifejezés használata csak olyan értelmű lehetett a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényben, hogy annak fennállása „a már keletkezett perjogviszony az érdemi tárgyaláshoz és a perbe vont anyagi jogviszony eldöntéséhez vezessen.”¹⁹ Ha nem áll fenn perakadály, ha nincs olyan körülmény, amely a keresetlevél ellenérdekű fél részére történő kézbesítését kizárná, a polgári per létrejöttének feltételei fennállnak, vagyis megnyílik az út a jogvita tárgyalási szakban történő érdemi megoldása előtt.

A perakadály kifejezés lényegében a perelőfeltétel hiányával azonosítható. A Pp. magyarázata szerint a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításának okai között a jogalkotó Magyarországon *a pergátló körülményeken kívül azokat az eseteket is meghatározta, amelyek a per érdemi elbírálásának akadályai* (pl. *res iudicata*, a követelés idő előtti vagy bírói úton egyáltalán nem érvényesíthető, a magyar bíróságnak nincs joghatósága, etc.).²⁰

A német polgári eljárási jogban a *„die Prozessvoraussetzung(en)“* kifejezéssel azonosítható a magyar nyelvben alkalmazott *„perelőfeltétel(ek)“* megnevezés. A német kifejezést részben alkotó *„Prozess“* meghatározás is többféle jelentéssel bír: eljárás, folyamat, per, haladás, processus, peres ügy, lefolyás. E jelentéstartalom alapján a *„Prozessvoraussetzungen“* nemcsak *„perelőfeltétel(eket)“*, hanem *„eljárási“* előfeltételként, az *„eljárás megindításának“* előfeltételeként is értelmezhető, amely a magyar jogirodalmi álláspontonál szélesebb jelentéssel bír. Ugyanakkor a német polgári eljárási jogban a *„Prozessvoraussetzungen“* kifejezés szinonimája a *„Sachurteilsvoraussetzungen“* meghatározás is. A *„Sachurteilsvoraussetzungen“* elnevezés az *„érdemi ítélet (meghozatala) előfeltételei“*-nek fordítható. A *„Sachurteilsvoraussetzungen“* fennállása ahhoz szükséges, hogy a bíróság az ügyben érdemi ítéletet hozhasson. A *„Prozessvoraussetzungen“* (perelőfeltételek léte) ahhoz szükséges, hogy a bíróság az ügyben a keresetlevelet ne utasítsa el, a szóban forgó jogvita érdemi tárgyalására sor kerülhessen. A magyar *„perelőfeltétel“* kifejezéshez viszonyítva a *„Prozessvoraussetzungen“* és a *„Sachurteilsvoraussetzungen“* elnevezés is eltérő jelentéstartalommal bír.

A német polgári eljárásjogi dogmatika a perelőfeltételek alatt *nemcsak a per létrejöttét, hanem az eljárás létrejöttének, az eljárás tényleges megindulásának a lehetőségét is érti*. Ha a perelőfeltételek fennállnak, megnyílik a lehetőség az érdemi döntés meghozatalára, ebben az értelemben az érdemi ítélet meghozatalának feltételei is fennállhatnak. Ha azonban a per létrejöttét követően következik be olyan körülmény, amely az érdemi ítélet meghozatalát kizárja, a perelőfeltételek ugyan fennálltak, de az érdemi ítélet létrejöttének feltételei mégis hiányoznak. A perelőfeltételek fennállását a német bíró is hivatalból köteles vizsgálni. Ha egy perelőfeltétel hiányzik, *szóbeli tárgyalásra (mündliche Verhandlung)* nem kerülhet sor. Ha a kereset nem megengedett (*unzulässig*), a bíróság azt ítélettel (*Prozessurteil*) elutasítja.²¹ Ez az *„ítélet“* materiális értelemben még nem tartalmaz döntést, ha a perakadályok (*Prozesshindernisse*) később elháríthatóak, illetve megszüntethetőek, az igény

¹⁷ Vö. Magyar György: *A magyar polgári peres eljárás alaptanai – perbeli cselekvények tana*. Budapest, Franklin 1898. 139-147. és Kengyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog* Budapest, Osiris, 2002. 111.

¹⁸ 1911. évi I. tc. 141.§; 180-183.§.

¹⁹ Bacsó-Beck-Móra-Névai: *Magyar polgári eljárásjog* (szerk.: Beck Salamon – Névai László). Egyetemi tankönyv, Tankönyvkiadó, Budapest, 1959. 244.

²⁰ Szilbereky Jenő – Névai László (szerk.): *A Polgári perrendtartás magyarázata*. KJK, Budapest, 1967. 507.

²¹ <http://www.bpb.de/nachschlagen/lexika/recht-a-z/22727/prozessvoraussetzung>. Quelle: Duden Recht A-Z. Fachlexikon für Studium, Ausbildung und Beruf. 2. Aufl. Mannheim: Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus 2010. Lizenzausgabe Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung. A német polgári perjogban kétféle ítélet születhet: 1. *„Prozessurteil“*, amely nem az ügy érdemére vonatkozik, amelyhez anyagi jogerő-hatás nem fűződik; 2. *„Endurteil“*, amely az eljárást érdemben befejezi, amelyhez anyagi jogerő-hatás kötődik.

természetesen keresettel ismételtelen érvényesíthető.²² A német polgári eljárásjogban a perelőfeltételek hiánya a keresetlevél „*a limine*” – a keresetlevél ellenérdekű fél részére való kézbesítése nélküli – elutasításához vezet.²³ A perelőfeltételeket a bíróság hivatalból köteles vizsgálni, amely azt jelenti, hogy itt, ezen a területen az eljáró hatóság részéről a „vizsgálati” alapelv (*Untersuchungsmaxime*) érvényesül.²⁴

3. A 'perelőfeltételek' (eljárási, eljárás-megindítási, az érdemi ítélet meghozatala feltételeinek) rendszere a hatályos német polgári eljárási jogban

A polgári peres eljárással kapcsolatos előfeltételek négy csoportra oszthatóak:

1. Az eljárás megindítása előfeltételeinek jelentősége abban mutatkozik meg, hogy annak hiányában a kereset nem kézbesíthető az ellenérdekű félnek, és *a perjogviszony, mint háromoldalú, a felperes, a bíróság és az alperes közötti jogviszony nincs megalapozva.*²⁵ A kereset bíróságra történő benyújtásával minden esetben létrejön egy kétoldalú jogviszony a felperes és a bíróság között.²⁶ Az eljárás megengedhetőségére vonatkozó feltételek (*Prozessöffnungsvoraussetzungen*'), az adott igény polgári ügyekben eljáró bíróság előtti érvényesíthetőségét jelenti. A jogszabály meghatározza azokat az előírásokat, amelyek fennállása az eljárás megindításához szükséges.

2. A bíróságra vonatkozó megengedhetőségi feltételek (*Gerichtsbezogene Zulässigkeitsvoraussetzungen*') az alábbiak: a) jogvédelem kérése a bíróságtól, illetve b) a német bíróság joghatóságának (eljárási jogosultságának) fennállása. A jogvédelmi érdek nem minden, peres fél által benyújtott kérelem esetében áll fenn. *A költségkedvezmény iránt előterjesztett kérelem (Prozesskostenhilfesuch) önmagában véve nem alapoz meg jogvédelmi igényt a bírósággal szemben, a jogvédelmi kérelemnek a keresetből kell kitűnnie.*²⁷ A kérelem tartalmi hibája (nem megfelelősége) mellett meg kell különböztetni az aláírás nélküli keresetlevelet, amely lehet, hogy csak egy tervezet, és lehet szó hiányosságról is, amikor a fél elmulasztja aláírásával ellátni a keresetlevelet. Mindkét esetnek ugyanaz a jogkövetkezménye: *nem áll elő olyan jogvédelmi helyzet, amelynek alapján a bíróságnak a keresetlevelet kézbesítenie kellene az ellenérdekű félnek.*²⁸ Ezek a kereseti kérelmek nem felelnek meg a ZPO keresetlevélre vonatkozó előírásainak,²⁹ és ha nem pótolják az aláírást, azt a bíróságnak – mint nem megengedett kérelmet – el kell utasítania.

A német bíróság joghatósága egy olyan személyhez kötött perelőfeltétel, amelyben az a kérdés, hogy az alperes alá van-e vetve a német jogi hatalomgyakorlásnak vagy nem. Alapvetően minden német természetes és jogi személy a világon német bíróság joghatósága alá tartozik, ennek hiánya csak kivételes esetekre van leszűkítve.³⁰ Az eljárásnak meg kell felelnie a német Polgári perrendtartás bíróság hatáskörére és illetékességére vonatkozó

²² <http://bgb.jura.uni-hamburg.de/zivilprozess/prozessvoraussetzungen.htm>.

²³ http://jbaumann.eu/jura/ZPO_I.pdf.

²⁴ <http://bgb.jura.uni-hamburg.de/zivilprozess/prozessvoraussetzungen.htm>.

²⁵ A jogviszony (*Rechtsverhältnis*) fogalmát a jogi szótárkönyv az alábbiak szerint határozza meg: „Rechtsverhältnis ist eine rechtlich bedeutsame, durch Normen des objektiven Rechts geregelte Lebensbeziehung zwischen Personen untereinander oder zwischen Personen und Sachen” (In: Creifelds: *Rechtswörterbuch* 16. Auflage Verlag C.H. Beck München 2000., 1079.).

²⁶ <http://ruessmann.jura.uni-sb.de/gvv2001/Vorlesung/prozessvoraussetzungen.htm>.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo.

²⁹ ZPO 253. §.

³⁰ <http://ruessmann.jura.uni-sb.de/gvv2001/Vorlesung/prozessvoraussetzungen.htm>.

szabályainak.³¹ A rendes bírászkodás Németországban az *Amtsgericht*, *Landgericht*, *Oberlandesgericht* és a *Bundesgerichtshof* ítélezése által valósul meg.³² Ezen bíróságok hatáskörébe tartoznak a polgári jogi jogviták, a családi jogi tárgyú jogviták, és a peren kívüli jogviták mellett nemcsak a büntetőügyek, hanem azok az ügyek is, amelyek a közigazgatási hatóságok és a közigazgatási bíróság illetékessége alá nem tartoznak, vagy amelyek elbírálására a szövetségi jog külön bíróságot rendel, illetve engedélyez.³³ Ez a jogszabályi előírás az alapja a polgári jogi igényérvényesítés megnyíltának. Ha a peres út az adott jogvitában megengedett, a bíróság ezt mindenekelőtt kinyilváníthatja. Erről akkor dönt a bíróság, ha az egyik fél a jogi út megengedhetőségét kifogásolja.³⁴ A keresetindítás a német perrend szerint a keresetlevél (*Klageschrift*) kézbesítésével történik.³⁵ Ha nem áll fenn a német bíróság joghatósága, a polgári peres eljárásban nem kerülhet sor a keresetlevél alperes részére való kézbesítésére és a bíróság visszaküldi a keresetet a felperesnek.³⁶

A törvény meghatározza a keresetlevél kötelező és lehetséges feltételeit. A keresetlevélnek – a *Landesgericht*³⁷ előtti eljárásban - tartalmaznia kell: 1. a feleknek és a bíróságnak a megjelölését, 2. a kereset tárgyának meghatározott adatait, az érvényesítendő igényt, valamint határozott kérelmet.³⁸ A keresetlevél tartalmazhatja: 1. Azokat az adatokat, amelyek szerint a bírósági eljárást megelőzte-e mediációs vagy más bíróságon kívüli vitarendezési eljárás, valamint egy nyilatkozatot arról, hogy egy ilyen eljárás okai, indítékai fennállnak-e; 2. a per tárgyának értékére vonatkozó adatokat, ha ettől függ a bíróság illetékessége és a per (jogvita) tárgya nem meghatározott pénzüsszegekből áll; 3. nyilatkozatot arról, hogy az ügyben hozandó döntés egyesbíró elé tartozik-e.³⁹ A német polgári perjogban perelőfeltétel a perrendszerű és érvényes keresetindítás. A keresetlevélhez tartozó mellékleteket írásban és annyi példányban kell benyújtani a bíróságra, hogy a bíróság azt az ellenérdekű fél részére kézbesíteni tudja, kivéve, ha a felperes a keresetlevelet elektronikusan nyújtotta be.⁴⁰ A bíróság határozza meg hivatalból a tárgyalás időpontját, ha úgy döntött, hogy az adott ügyben tárgyalási határnapot tűz ki, azt is ő rendeli el.⁴¹

3. A peres felekre vonatkozó megengedhetőségi feltételek (*'Parteibezogene Zulässigkeitsvoraussetzungen'*) a következők:

a) *'Parteifähigkeit'* (perbeli jogképesség):⁴² perbeli jogképessége annak a személynek áll fenn, aki polgári jogi értelemben jogképes (*rechtsfähig*). Az olyan egyesület (társaság), amely nem jogképes, perelhető és pert indíthat. A jogvitákban az egyesület (társaság) olyan helyzetben van, mint a jogképes egyesület (társaság).⁴³ A perbeli jogképességre vonatkozó szabályok a BGB rendelkezéseire vezethetőek vissza. Perbeli jogképességgel rendelkezik az ember a születésétől kezdve a haláláig (*Geburt bis Tod*), a jogi személyek (GmbH (*Gesellschaft mit beschränkter Haftung* - Korlátolt felelősségű társaság)(Kft.)), KG

³¹ ZPO 1-38.§.

³² GVG 12.§.

³³ Uo. 13.§.

³⁴ Uo. 17 a § (3) bekezdése.

³⁵ ZPO 253.§.

³⁶ <http://ruessmann.jura.uni-sb.de/gvv2001/Vorlesung/prozessvoraussetzungen.htm>.

³⁷ Az *Amtsgericht* (elsőfokú bíróság) előtti eljárásban is ugyanazok a rendelkezések érvényesek, mint a *Landesgericht* előtti eljárásban, de nem alkalmazhatóak a ZPO 1. könyvének (1-252.§) rendelkezési, illetve a jogszabály következő rendelkezései (§ 456a-541) és az elsőfokú bírósági eljárásra vonatkozó alkotmányos rendelkezésekből adódó eltéréssel.

³⁸ ZPO 253.§ (2) bekezdése.

³⁹ Uo. 253.§ (3) bekezdése.

⁴⁰ Uo. 253.§(5) bekezdése.

⁴¹ Uo. 216.§(1) bekezdése.

⁴² Uo. 50.§.

⁴³ Uo. 50.§ (1) és (2) bekezdése.

(*Kommanditgesellschaft* – betéti társaság (Bt.)), a bejegyzett egyesület (*eingetragene Verein*), a magánjogi alapítvány (*privatrechtliche Stiftung*), a bejegyzett szövetkezet (*eingetragene Genossenschaft*), a jogképes testületek, társaságok (*rechtsfähige Körperschaften*), a közjog által szabályozott (köz)intézetek, intézmények és alapítványok (*Anstalten und Stiftungen des öffentlichen Rechts*), a pártok, a kereskedelmi társaságok (KG, oHG (*offene Handelsgesellschaft*–közkereseti társaság (kkt.)), és a polgári jogi társaság (GbR (*Gesellschaft bürgerlichen Rechts*)). Az ingatlan hányadrészek szerinti közössége (*e Bruchteilsgemeinschaft*), örököstársak közössége (*e Erbengemeinschaft*) és a lakástulajdonosok közössége (*Wohnungseigentümergeinschaft*) nem rendelkezik jogképességgel és perbeli jogképességgel sem.⁴⁴

b) A '*Prozessfähigkeit*' (perbeli cselekvőképesség) a fél olyan képessége, amely alapján a bíróság elé állhat, a nem cselekvőképes felet más személy [törvényes képviselő (*gesetzlicher Vertreter*)] képviseli, amelyhez szükséges a polgári jog szabályai szerint a pervitel tekintetében egy különleges meghatalmazással rendelkeznie.⁴⁵ A törvényes képviselő hibája ugyanolyan, mintha a peres fél hibája lenne.⁴⁶ Ha a nagykorú természetes személynek nincs perbeli cselekvőképessége, joghatályosan meghatalmazhat egy másik természetes személyt a perbeli képvisellel, ez a személy ugyanolyan helyzetben áll, mint a perbeli képviselő, ha a meghatalmazás megfelel a „gondozás” („nagykorú személy jogi képviselése” – '*Betreuung*') jogintézmény BGB szerint követelményének.⁴⁷ A perbeli cselekvőképesség fennállása esetén a fél olyan képességgel rendelkezik, mely szerint önállóan vagy választott képviselő útján pert indíthat és perelhető.⁴⁸ A kiskorú személy a perben minden esetben a törvényes képviselője által van képviseltetve, *a korlátozott perbeli cselekvőképesség kategóriája a német polgári perjogból hiányzik.*

c) A '*Postulationsfähigkeit*' (nyilatkozási-, illetve előadási képesség)⁴⁹ olyan képesség, amely alapján a fél a perben önállóan, érvényesen perbeli cselekményeket tehet. Ennek keretében szabályozza a ZPO az ügyvédkényszert (*Anwaltszwang* vagy *Anwaltpflicht*) is, a peres fél a törvényben meghatározott bíróságok előtt csak a jogi képviselője útján teljesíthet eljárás cselekményt. Ez a feltétel bizonyos nyilatkozatok megtételének, eljárás cselekmények elvégzésének a képességét is jelenti. A peres felet a *Landgericht* és az *Oberlandesgericht* előtti eljárásban ügyvédnek kell képviselnie. A *Bundesgerichtshof* előtti eljárásban a peres fél a bíróság által engedélyezett jogi képviselővel képviseltetheti magát.

d) A '*Prozessführungsbefugnis*' (pervezetési jogosultság)⁵⁰ szó szerinti fordítása alapján nem az eljáró bíróra vonatkozó szabály, hanem az a jog, hogy *a fél a saját név alatt saját vagy más jogát érvényesíteni tudja.*⁵¹ Eljárásjogilag ezt egészíti ki a polgári jogi gyökerű rendelkezési jog, illetve rendelkezési jogosultság ('*Verfügungsbefugnis*'), amely alapján a félnek lehetősége van minden szabály alapján pert is indítani. A német eljárási jog is megkülönbözteti egymástól a formális és materiális fél fogalmat, a „megfelelő fél” ('*richtige Partei*') meghatározás az eljárás során döntő jelentőséghez jut, mert a fent felsorolt perelőfeltételeknek az ő vonatkozásában kell fennállnia.

4. A jogvita tárgyára vonatkozó – az elsőfokú eljárás keretein is túlmutató – megengedhetőségi feltételek ('*Streitgegenstandsbezogene Zulässigkeitsvoraussetzungen*') *Helmut Rüssmann* nyomán a következők:

⁴⁴ <http://www.uni-leipzig.net/~brzpr/ma/mat/2011/kl-fall1.pdf>.

⁴⁵ ZPO 51.§ (1) bekezdése.

⁴⁶ Uo. 51.§ (2) bekezdése.

⁴⁷ Uo. 51.§ (3) bekezdése.

⁴⁸ <http://www.uni-leipzig.net/~brzpr/ma/mat/2011/kl-fall1.pdf>.

⁴⁹ ZPO 78-79.§.

⁵⁰ Uo. 51.§.

⁵¹ <http://www.uni-leipzig.net/~brzpr/ma/mat/2011/kl-fall1.pdf>.

a) A kereset megengedhetősége ('*Statthaftigkeit der Klage*'), amely a törvény szerint főként a jogorvoslattal vagy a jogorvoslatszerű kereseti kérelemmel összefüggésben (fellebbezés, perújítás, felülvizsgálat) merül fel. Határosak a megengedhetőséggel a normál teljesítési keresetek is (*normalen Feststellungsklagen*). Ezek főként a végrehajtási jellegű jogorvoslatra és keresetre vonatkoznak a normál teljesítési keresetek viszonylatában. A végrehajtási eljárás folyamatban léte alatt azonban a normál teljesítési kereset nem megengedett (*unstatthaft*), és végrehajtási jellegű jogorvoslat sem vehető igénybe. A végrehajtási eljárás befejezését követően ismételt anyagi jogi jellegű teljesítési kereset terjeszthető elő.⁵²

b) Meghatározott anyagi igény érvényesíthetősége ('*Klagbarkeit des behaupten materiellen Anspruch*'): ezek a követelések tipikusan a BGB valamely tényállására visszavezethetően merülhetnek fel. Vannak jogok, amelyek noha az igényelt teljesítést kívánják biztosítani, mégsem adnak hozzá érvényesíthető igényt.⁵³

c) Az anyagi jogerőhöz hasonló intézmény, amely ugyanazon felek között indult eljárásban egyfajta kötöttséget jelent: '*Rechtshängigkeit*'. A német polgári eljárási jog megkülönbözteti az '*Anhängigkeit*' és a '*Rechtshängigkeit*' kifejezéseket egymástól. Az előbbi meghatározás olyan állapotot jelent, amely alapján a bíróság egy peres ügygel foglalkozik. Ez a helyzet a kereset vagy a jogorvoslat benyújtásával kezdődik, és addig tart, amíg a bíróság az adott ügygel a döntés meghozataláig foglalkozik.⁵⁴ Az utóbbi fogalom magába foglal minden olyan ismertetőjegyet, amely a bíróság ítélet általi döntéséhez vezet. A '*Rechtshängigkeit*' már kezdetét veszi – hasonlóan az '*Anhängigkeit*'-hoz – a keresetlevél benyújtásával és befejeződik az ítélet formális jogerőre emelkedésével vagy az eljárás egyéb határozattal való befejezésével is.⁵⁵ Ennek az intézménynek több joghatása is van, mint például

i) ugyanezen tárgyban újabb kereset benyújtása nem megengedett, valamint

ii) bekövetkezésekor több határidő (pl. elévülési) megszakad.⁵⁶ A magyar jogban a perfüggőség kifejezés fordul elő, de a német polgári eljárási jogban a perfüggőségre, bár eltérő tartalommal, de több meghatározás is elterjedt. A perfüggőséget ('*Rechtshängigkeit*') a német jogban már az is megalapozza, ha a keresetében a fél több igényt kíván érvényesíteni, függetlenül attól, hogy azt valamennyi kereseti kérelem tekintetében az illetékes vagy nem az illetékes bíróság előtt terjeszti elő.⁵⁷

d) Az anyagi jogerő ('*Rechtskraft*') léte és fennállása kizárja, hogy ugyanazon felek között ugyanazon tárgyban további jogvitát lehessen folytatni, ezért az anyagi jogerő az ugyanazon jogtárgyra vonatkozó igényérvényesítést kizárja. A polgári eljárási jog megkülönbözteti az ítélet *formális és materiális jogerejét*. A formális jogerő azt jelenti, hogy a döntés nem támadható meg, több, törvény szerint megengedett jogorvoslat vele szemben már nincs. A jogerő materiális értelemben azt jelenti, hogy az ítélet tartalma a bíróság és a peres felek számára is irányadó, így egy későbbi eljárásban ugyanezen jogvita még egyszer és másféleképpen már nem dönthető el.⁵⁸

e) A jogvédelmi igény ('*Rechtsschutzbedürfnis*'), amelynek tipikus megtestesülése a német eljárási jogban a '*Feststellungsklage*' (megállapítási kereset),⁵⁹ amely megfelelő eszköz az

⁵² <http://ruessmann.jura.uni-sb.de/gvv2001/Vorlesung/prozessvoraussetzungen.htm>.

⁵³ *Spielschulden* (§ 762 BGB), *Ehemäklerlohn* (§ 656 BGB), *Eheschließung aus dem Eheversprechen* (§ 1297 Abs.1 BGB).

⁵⁴ *Lexikon Recht* Herausgeber Gerd Jauch, Orbis Verlag Wiesbaden, 1985. 14.

⁵⁵ Ilyen határozat lehet a kereset visszavonása, illetve elállás a keresettől (*Klagerücknahme*), illetve a perbeli egyezség megkötése (*Prozessvergleich*) is.

⁵⁶ *Lexikon Recht* Herausgeber Gerd Jauch, Orbis Verlag Wiesbaden, 1985. 172.

⁵⁷ <http://bgb.jura.uni-hamburg.de/zivilprozess/prozessvoraussetzungen.htm>.

⁵⁸ *Lexikon Recht* Herausgeber Gerd Jauch, Orbis Verlag Wiesbaden, 1985. 172.

⁵⁹ ZPO 256.§.

érvényesítendő jog fennállásának/ fent nem állásának megállapítására.⁶⁰ A jogvédelmi igény fennállása alapvetően attól függ, hogy a kereset tartalmaz-e olyan, a jog által védeni kívánt érdeket, amelynek tárgyában a bíróság érdemi döntést hozhat. A megállapítási kereset két típusa különböztethető meg: *a negatív és a pozitív megállapítási kereset. Ha a negatív megállapítási kereset jogerőre emelkedik, így ezt követően teljesítés már nem követelhető.*⁶¹ A pozitív megállapítási kereset gyakran előfordul a közlekedési baleseteknél és a biztosítási perekben, ameddig a kár összegének nagysága még nem állapítható meg.

4. A perelőfeltételek jellege, jellemzői a hatályos német polgári perjogban

A német polgári eljárásjogban a perelőfeltételek rendszerének elemei: az *eljárás*, a *bíróság*, a *peres felek*, és maga a *jogvita*, illetve annak a *tárgya*. Az itt felsorolt feltételek (vagy azok hiánya) az eljárás teljes spektrumát átfogva határozzák meg az igényérvényesítéshez szükséges elemeket. *A német jogi dogmatika nemcsak a polgári perjogban dolgozta ki a perelőfeltételek rendszerét, hanem a büntetőjogban is.* A hazai büntetőjog-tudomány nem a büntetőeljárásban nem alkalmazza a perelőfeltételek rendszerét, intézményét. A perelőfeltételek nemcsak a per létrejöttére, illetve a már létrejött perben a per megszüntetésére vonatkoznak az eljárás elsőfokú ítélet meghozataláig terjedő szakaszában (magyar jogirodalom), hanem a perbeli igényérvényesítést kívánják előmozdítani az az előtti akadályok elhárítása által (akár az elsőfokú határozat meghozatalát követően is). A törekvés a német és a magyar eljárási jogban ugyanaz: ne legyen olyan eljárásjogi (alaki) akadály, amely a perbe vitt anyagi jogi igény érdemi elbírálását kizárja.

A német polgári eljárásjogban a perelőfeltételek rendszere zárt, egységes rendszert képez, amely az eljárás valamennyi szereplőjét és szegmensét érinti (eljárás, bíróság, felek, jogvita). A német perjog tematikusan, az eljárásban szóba kerülő valamennyi elem alapján alakította ki rendszerét. Magyarországon a hatályos polgári perjogra vonatkozó perelőfeltételek hazai rendszere kevésbé kidolgozott. A perelőfeltételek kérdése, és annak vizsgálata az 1952. évi III.tv. megalkotása után ideológiai okokból háttérbe szorult. Az eljárás – korábbi Pp.-hez viszonyított egyszerűsítése – az 1911. évi Pp. megoldásait nem követte teljes egészében a perelőfeltételek tekintetében sem. Ennek a folyamatnak lehet következménye, hogy a perelőfeltételek német és a magyar rendszere a hasonló alapok ellenére jelenleg mégis eltérést mutat. Az adott jogterület, jogtudomány-terület fejlődési folyamatára az ideológiai, politikai, társadalmi és gazdasági változás – mint látható – nagyon lényeges hatást gyakorolt.

A perelőfeltételek hiányának jogkövetkezménye mindkét jogban azonos: az eljárás tovább már nem folytatódhat. A német polgári eljárási jogban a perelőfeltételek hiánya jogkövetkezmények levonása – ellentétben a hazai polgári perjoggal – „ítélet” (*Prozessurteil*) formájában történik. A perelőfeltételek hiányának jogkövetkezményét megállapító német és magyar határozat („ítélet”, „végzés”) mégis *közös annyiban, hogy egyikhez sem fűződik anyagi jogerő.* A perelőfeltételek rendszere a német eljárási jogban ugyanakkor a fenti megállapítások ellenére *több jogágot átfogó szabályok összességéből áll (ZPO, GVG, BGB), szemben a magyar joggal, ahol a polgári peres eljárásra vonatkozó szabályokat alapvetően a hatályos Polgári perrendtartásról szóló törvény tartalmazza.* A perelőfeltételekre vonatkozó szabályok német és magyar jogban való jogági elhelyezése is tükrözi azok jogdogmatikai háttérét. A hatályos magyar jog a koncentrált német polgári

⁶⁰ A hatályos magyar jogban is előfordul a *'jogvédelem'* csak más megfogalmazásban és szöveggörnyezetben: a hatályos Pp.123.§ szerint megállapításra irányuló egyéb kereseti kérelemnek csak akkor van helye, ha a kért megállapítás a *felperes jogainak az alperessel szemben való megóvása végett szükséges.*

⁶¹ <http://bgb.jura.uni-hamburg.de/zivilprozess/prozessvoraussetzungen.htm>.

perjogi szabályozáshoz képest, kevésbé mutat szintetizáló jelleget: nálunk külön jogszabály rendelkezik a fizetési meghagyásos eljárásról, a végrehajtási eljárásról és a választott-bíráskodásról is.⁶²

5. Következtetések

A német polgári eljárási jogban a ZPO megalkotását követően kontinuus fejlődési folyamat ment végbe, amelynek során az időszakonként bekövetkező, egymást követő, a társadalmi-gazdasági változások utáni jogszabály-módosítások lehetővé tették azt, hogy az eredeti törvény helyett ne kelljen új törvényt megalkotni (*építkezés*).

A német jogalkotásban a XIX. század utolsó harmadában széleskörű fejlődés ment végbe, amelynek során megalkották az ipartörvényt (1869), amely biztosította a vállalkozás szabadságát és a vállalatépítés lehetőségét, törvény született a kereskedelmi társaságokról (1870), amely magas színvonalon rendezte gazdasági szféra területén működő jogi személyek belső jogviszonyait és külső kapcsolatait. A büntető igazságszolgáltatás területén is törvények születtek a Büntető Törvénykönyvről (1872) és a Bűnvádi Perrendtartásról (1877).⁶³ A jogtudomány és a joggyakorlat képviselői által igényelt és a gyorsan fejlődő gazdaság érdeke által is megkívánt német Polgári Törvénykönyv elfogadása előtt a jog egyéb területein jelentős fejlődés következett be. A német polgári perrend fejlődési folyamatát nem törte meg az állami, társadalmi, gazdasági rend megváltozása. Ha az adott állam politikai berendezkedése immár több, mint 130 éve nem változik, ez az állapot már önmagában véve lehetőséget ad az adott állam eljárásjoga folyamatos és szerves fejlődésére, az építkezésre, szemben a magyar polgári perjoggal, amely a polgári korszakban meginduló – döntően a német jog hatását tükröző – fejlődést követően ideológiai törést is szenvedett (1868,1911←→1952: *újrakezdés*).

Általában véve is igaz, ha egy fejlődési folyamat megakad, kitérőt kap, az egymást követő időszakok és korszakok nem feltétlenül egymásra épülnek. A fejlődés korábbi szakaszában begyűjtött tapasztalatok a következő fázisban már nem biztos, hogy hasznosulhatnak, tanulságul szolgálhatnak. Az állam erős jelenléte a bíróság hivatalbóli tevékenysége által olyan, a korábbiakhoz képest új helyzetet teremtett, amely a magánautonómia elvét kifejező kérelemre induló eljárás sajátosságaival is összeütközésbe került. A német jogban az anyagi és az eljárási jog – időben több, mint két évtized különbséggel – egyazon kor stílusjegyeit viselte magán. Magyarországon is hasonló volt a fejlődési folyamat: először megszületett a Polgári perrendtartás Németországhoz képest a különbséggel, hogy Magyarországon az eljárási jog kódexbe foglalását nem követte a polgári anyagi jog, a magánjog törvénykönyvben való rögzítése, „csak” a törvényjavaslat megfogalmazása.⁶⁴ A törvényjavaslat is sok, a bírói gyakorlat által kialakult jogelvet foglalt magában,⁶⁵ ami azért lehet fontos, mert a polgári eljárásjogot alkalmazó bíróság által kialakított jogelvek, jogi iránymutatások közvetlenül hatottak a magánjog fejlődésére.

⁶² Lásd a *fizetési meghagyásos eljárásról szóló 2009. évi L. törvényt, a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvényt, és a választott-bíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvényt.*

⁶³ Hajdu Lajos-Horváth Pál-Ijjas József-Nagyné Szegvári Katalin-Zlinszky János-Stipta István: *Általános jogtörténet* (szerk.: Horváth Pál). Tankönyvkiadó-Egyetemi tankönyv, Budapest, 1991. 451.

⁶⁴ Az 1848. évi XV. t.c.-ben elrendelt magánjogi kodifikáció már az alkotmányos korszak kezdetén megindult (1869). A magánjog egyes ágait tárgyaló törvénytervezetek 1900-tól kezdve az egységes kódex tervezetei, majd a törvényjavaslatai követték, újból és újból átalakítva, Magyarország Magánjogának Törvényjavaslata (Mtj.) már a tervbe vett kódex ötödik szövege volt (Szladits Károly: *A magyar magánjog vázlatja I.* Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata 1933. 22. Reprint kiadás: Ponte Press Kiadó Kft., Pécs, 1999.).

⁶⁵ In: Csizmadia-Kovács-Asztalos: *Magyar állam- és jogtörténet* Tankönyvkiadó, Budapest, 1991. 615.

A német jogfejlődés is hasonló tendenciát mutat: a polgári átalakulás miatti gazdasági fellendülés miatt növekvő számban megjelenő jogviták rendezése szükségessé tette a bírósági szervezet kialakítását és a modern polgári eljárás szabályainak megfogalmazását, amelyet követett a magánjog kodifikálása vagy annak végleges stádiumhoz közeli törvényjavaslattá formálása (*magánjog fejlődése*→*polgári eljárásjog kodifikálása*→*polgári anyagi jog kodifikálása vagy annak kísérlete*).

Az igényérvényesítés formájának és törvényi kereteinek megfogalmazása azért előzhette meg az anyagi jogi szabályok összefoglalását, mert a jogérvényesítés törvényben meghatározott rendje hiányában a jog-, illetve érdeksérelmet szenvedett fél számára nem állt volna rendelkezésre ténylegesen olyan fórum, ahol kérelmének helyt adhattak volna. Ugyanakkor a gazdasági és kereskedelmi forgalom rendjét szabályozó különböző előírások külön törvényben való elhelyezése is biztosította az áru- és tőkeviszonyok kor viszonyainak megfelelő, kielégítő szabályozását.

A német polgári eljárási jog „komplex”, az egész folyamatot felölelő szemléletet tükröz. Elég, ha a perelőfeltételek között azokra az előírásokra utalunk, amelyek az elsőfokú bírósági ítélet utáni eljárásban kerültek megfogalmazásra. A német polgári perjog adott kérdéssel összefüggő átfogó szemlélete abban is tetten érhető, hogy az eljárás valamennyi érintett elemére egyaránt fókuszál.

A magyar polgári eljárási jog ezzel szemben a vizsgált kérdéskörrel összefüggésben inkább „partikuláris” jellegű, mert inkább *egy adott kérdésre összpontosító megközelítés jellemző rá*. A magyar polgári eljárásjogban a dogmatika nem alakította ki az elsőfokú ítélet meghozatalát követő eljárási szakaszra is perelőfeltételek rendszerét. Magyarországon a polgári (peres) eljárásban a perelőfeltételek hiánya a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasítása és a per megszüntetése jogintézményekben, „két lépcsős rendszerben” csúcsosodik ki. A magyar polgári perjog, és a polgári eljárásjogi törvény szerkezeti rendjét, dogmatikai hátterét meghatározza annak fejlődési folyamata.

Ebben természetesen szerepet játszik a jogszabály és az annak kutatásával foglalkozó – 1952 utáni – irodalom ideológiai meghatározottsága és befolyása, a Polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. tc. dogmatikai rendjének megváltoztatása és leegyszerűsítése a megalkotása idejében még új Pp.-ben, az 1952.évi III. törvényben. A jogszabályban szabályozott kérdéskör teljessége és a jogintézmények logikus dogmatikai rendje következik a jogszabály korai elméleti megalapozásából és a töretlen építkezés folyamatából is. A partikularitás, az adott kérdésre összpontosító megközelítés azonban nem biztos, hogy pontosan illeszkedik a jogszabályt teljes mértékben átható, illetve az adott állam jogrendszerét meghatározó dogmatikai rendbe (pl. keresetlevéltől való elállás a per megszüntetése körében való szabályozása ellentétben állhat az önrendelkezési jogra vonatkozó alaptörvényi szabályozással).⁶⁶

⁶⁶ A tanulmányban vizsgált tárgykörben haszonnal forgatható szakirodalomból néhány az elmúlt években, illetőleg időben korábban született munka: Baumbach, Adolf – Lauterbach, Wolfgang – Albers, Jan – Hartmann, Peter: *Zivilprozessordnung*. 70. Auflage. C.H.Beck, München 2012.; Kropholler, Jan: *Europäisches Zivilprozessrecht-Kommentar zu EuGVO, Lugano-Übereinkommen und Europäischen Vollstreckungstitel*. 9. Aufl. Verlag Recht und Wirtschaft, Frankfurt am Main 2010.; Musielak, Hans-Joachim: *Zivilprozessordnung*. 9. Auflage. Vahlen, München 2012.; Rauscher, Thomas (Hrsg.): *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht*. 3. Aufl. Sellier European Law Publisher 2010-2011., Rosenberg, Leo – Schwaab, Karl-Heinz – Gottwald, Peter: *Zivilprozessrecht*. 17. Aufl. C.H.Beck, München 2010.; Ingo Saenger, Ingo (Hsg.): *Zivilprozessordnung Handkommentar*. 4. Aufl. Nomos, Baden-Baden 2010.; Thomas, Heinz – Putzo Hans: *Zivilprozessordnung*. 33. Aufl. C.H.Beck, München 2012.; Zöller, Richard (Begründer): *Zivilprozessordnung*. 29. Aufl. Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln 2012.; Wiczorek, Bernhard – Schütze, Rolf A.: *ZPO. Großkommentar*. 14. Bände. 4. Aufl. De Gruyter, Berlin 2012.; Goßner, Lutz-Meyer: *Prozessvoraussetzungen und Prozesshindernisse* 1. Aufl. C.H. Beck 2011.; Reiner, Martin: *Prozessvoraussetzungen und Revision* Köln, 1974.